

הרב יעקב דוד אילן

מראשי ישיבת כנסת יצחק הדרה

ומח"ס משא יד ד"ח

בדיני שריפת חמץ ומצות תשבייתו

מוכר חמצו לגוי אם מקיים מצות תשבייתו

פסחים כא. (מתני' ריש פרק שני): "כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכר לנכרי ומותר בהנאתו עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכירים, ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים אומרים אף מפרר וזורח לרוח או מטיל לים" ע"כ. הנה מתני' אשמעינן ברישא דחמץ אסור בהנאה, ובסיפא פליגי רבי יהודה ורבנן במצות תשבייתו, ולכאורה מחלוקתם אינה שייכת לרישא דמתני'. אולם, נראה דה"נ שייכי הפלוגתא לרישא דמתני', והיינו דברי שא אשמועי' מתני' לא רק מהי תחילת הזמן שחמץ נאסר בו בהנאה, אלא גם מהו גדר קיום מצות תשבייתו, דאמרי' בגמ' להלן ומוכרו לגוי, דלא כב"ש, ומשמע דלמתני' מקיים במכירה לגוי מצות תשבייתו, ונמצא דרישא דמתני' היא דלא כר' יהודה, דס"ל בסיפא דמתני' דאין ביעור חמץ אלא שריפה. ועי' במאירי שכ' דלב"ה מקיים האדם תשבייתו במכירה לגוי, ובתוס' ר"פ ובתוס' שאנץ להלן דף כח (ד"ה ר"ש) הביאו ספק אם במוכרו לנכרי מקיים תשבייתו, וברא"ש (סימן ד) ס"ל דבמכרו לנכרי מקיים תשבייתו, ויקשה לרבי יהודה, דאין ביעור חמץ אלא שריפה, איך מקיים במכירה לנכרי מצות תשבייתו [וצ"ע דלפנינו דף כא ע"ב (סוד"ה עבר זמנו) כ' התוס' ותוס' שאנץ ותוס' ר"פ דלר' יוסי הגלילי במוכרו לנכרי מקיים תשבייתו, וכמבואר במהרש"א על התוס' הנו', וצ"ל דלריה"ג, דחמץ מותר בהנאה, ע"כ דלא הוי חיוב תשבייתו בחפצא אלא שלא יהיה לו חמץ, ולכן סגי במוכרו].

עוד מבואר במתני' דלאחר הזמן שחמץ נאסר בהנאה אסור ליתן ממנו לבהמתו, ודנו הפוסקים אם שרי ליתן לבהמת הפקר, והטור (סוף סימן תמח) הביא מהירושלמי דאסור, וכ"פ בשו"ע שם (סעיף ו), ובטעם דאסור, אף שבמאכיל לבהמת הפקר לא חשיב הנאה, כיון דאינו חייב במזונותיה, כתב המשנה ברורה (ס"ק כח): "דיש לו הנאה במה שממלא רצונו להשביע לבהמה", ובשער הציון (במ"ב שם סקע"ה) כתב

דהוי איסור תורה, והגר"א שם כ' דהיינו דוקא בחמץ, דאית ביה דרשה דלא יאכל אפי' ע"י בהמה, וציינו בשער הציון במ"ב שם.

אמנם נ"ל לדון לאסור מטעם נוסף, דכיון דלרבי יהודה בעי' שהחמץ ישרף כדי לקיים מצות תשבייתו, א"כ בנתן לבהמה הרי הוא מבטל מצות שריפה. אכן, לפי רבנן, דמקיים תשבייתו בזורה לרוח, שפיר יכול לכלותו ע"י שנותן לבהמת הפקר [אולם בב"י שם הביא משו"ת מהרי"ל דאף חמץ שאינו שלו אסור ליתן לבהמת הפקר, הרי דאין הטעם משום ביטול דין תשבייתו, דהא בחמץ שאינו שלו אינו מצווה בתשבייתו].

המקור לאסור הנאה מחמץ

ובסוגיא להלן כא: ילפי' בגמ' מקראי דחמץ אסור בהנאה, קרא דרב אבהו וקרא דחזקיה. ויל"ע דלמה ליה לקרא דחמץ אסור בהנאה, נימא דמדחזינן דחמץ לר"י בעי שריפה ע"כ דאסור בהנאה, וכיו"ב ילפי' בסופ"ב דקדושין, דכלאי הכרם אסורים בהנאה מהא דבעי שריפה, וכן מבואר ברש"י להלן כד: (ד"ה כלאי הכרם): "דבכלאי הכרם כתיב פן תקדש המלאה, דמשמע לא תהנה ממנו אלא תשרפנו, ופן לאו הוא" עכ"ל, הרי דמהא דכלאי הכרם בעי שריפה ילפי' לאו לאסור בהנאה, וכיו"ב כתבו בתוס' להלן כב. (ד"ה אותו) לגבי קדשים פסולים, דמדבעי שריפה ע"כ דאסורין בהנאה, וכמבואר להלן כד. וכ"ה ברש"י חולין (קטו: ד"ה אבל בהנאה), לענין פסח מבושל, דמדבעי שריפה אסור באכילה ובהנאה [ומבואר ברש"י שם, דכיון דבעי עיבור צורה ולינה מקרי דטעון שריפה] עי"ש. וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה בנגעים (סופי"א) וכן כתב בבעל הטורים (פרשת תזריע יג, נב) עה"פ באש תשרף לענין בגד המנוגע דטעון שריפה דאסור בהנאה, [מיהו לענין ערלה ילפי' מכלאי הכרם דבעי שריפה, ומ"מ איכא להלן קרא דערלים הם, דערלה אסורה בהנאה, הרי דלא אמרינן דמדבעי שריפה אסורים בהנאה, ועי' מנחת ברוך סימן צט], ולכאורה י"ל דסד"א דכיון דבחמץ אסור להשהותו, להכי בעי שריפה, משא"כ בכל אסורי הנאה, דאין איסור להשהותו, להכי ילפי' דאם בעי שריפה ע"כ דאסורין בהנאה.

אכן נראה דזה דוקא בכלאי הכרם וערלה, דלגביהם דין שריפה אינו חיוב בדוקא אלא די ש מצוה לאבדו בשריפה^א, ולפ"ז שפיר אמרי' דאם אמרה התורה לשרוף ע"כ הכוונה שלא יהנה ממנו, משא"כ בע"ז ועיה"נ, דהשריפה הוי מצוה בפ"ע, וכ"כ תוס' הנ"ל גבי שריפת קדשים פסולים, דמדבעי שריפה ע"כ דאסורים בהנאה, כיון דאין דין שריפה מיוחד מצ"ע, ורק בנותר איכא ילפו' למצות שריפה, משא"כ בכל קדשים פסולים. ולפי כל זה נראה דמהא דבעי שריפה בחמץ ליכא ראייה דחמץ אסור בהנאה, די"ל דחמץ לרבי יהודה בעי שריפה מדינא דתשבייתו, דלר"י מצות תשבייתו מתקיימת דוקא ע"י שריפה, וא"כ סד"א לומר דשייך דין שריפה מחובת תשבייתו אף אם היה החמץ מותר בהנאה. ולכאורה נראה דזו כוונת הר"ן בחידושו בפסחים (ו:), שכתב: "ודאמר בפ' כל שעה מנין לחמץ בפסח שהוא אסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ בדין הוא דהוה מצינן לאפוקיה מדכתיב תשבייתו, אלא דעדיף לאו דכתוב בהדיא ממאי דמשתמע מכלל דמצות השבתה וכו'" עיש"ה^ב. ומש"כ התוס' (כא: ד"ה עבר זמנו) דמדבעי שריפה אסורין בהנאה, כוונת התוס' היא רק לבאר את לשון התנא, דאין זה חידושו הכא, דכיון דכבר תני דנשרפין ממילא הוי כאילו כבר אמר התנא דאסורים בהנאה, וכמו שכתב להדיא בתוס' הרשב"א כאן, וע"ע באבי עזרי תניינא (חור"מ פ"א) מש"כ בזה.

שריפת חמץ לרבי יהודה, אם היא מחמת דאסור בהנאה או מחמת קיום מצות תשבייתו

והנה, לאחר דילפי' מקראי דחמץ אסור בהנאה, יל"ע אם דין שריפה לר"י הוא רק מחובת תשבייתו, או דדין שריפה הוא גם מחמת איסור ההנאה דחמץ, ככל אסורי הנאה דנא' בהם דין שריפה, וכדקתני במתני' שלהי תמורה את דין חמץ

(א). ראה בדברי החת"ס בתשובה (או"ח סימן רפ), דמעולם לא ראינו לרבנותינו שיקפידו על שריפת ערלה, והיינו דהשריפה הוי רק מעין איבוד, כדי שלא יהא תקלה, ולא הוי מצוה בשריפה בחפצא, וכן מבואר בהגר"א (אבה"ע סימן קכד), דל"א כתותי מיכתת שעוריה אלא מחמת שריפה דעיר הנדחת וע"ז, משא"כ בשריפה ערלה וכלה"כ, ומיישב בזה את קו' תוס' (סוכה לה ע"א ד"ה לפי) גבי אתרוג של ערלה, דפסול לפי שאין לו היתר אכילה ודין ממון, ותיפוק ליה דכיון דדינו בשריפה נימא כתותי מיכתת שעוריה, וראה מה שנתבאר בזה בספרי משא יד (ח"ב פ' תזריע עמוד קז ולהלן). וכן בספרי כנסת הראשונים (שלהי תמורה).

בשריפה בהדי אסו"ה הנשרפין. והנה דין שריפה לר"י ילפי' בגמ' (להלן כח) מנותר, וע"כ דגם דין שריפה בחמץ הוא מחמת דהוי אסו"ה, ועוד דקי"ל דלר"י הוי חמץ ככל הנשרפין, דאפרן מותר, וכתבו התוס' בתמורה (לג: ד"ה הנשרפין) דהטעם בזה דהוי ככל דבר שנעשית מצותו דאין מועלין, וה"נ איסור חמץ בינייהו², עכ"פ מוכח דהדין שריפה הוא מחמת דין איסור ההנאה שבו, דאם הוא רק מחמת מצות תשבייתו מה שייך לדין נעשית מצותן, וכן העיר בעמודי אור (סימן כו) עי"ש.

אמנם אין לומר דדין שריפה לר"י הוא רק מחמת דהוי איסור הנאה, דודאי גם אם הוה משכח"ל חמץ שמותר בהנאה בכל זאת הוה בעי שריפה, וכגון לריה"ג, דס"ל דחמץ מותר בהנאה, וכן מצינו דאף בליכא מצות תשבייתו יהיה דין שריפה, וכגון לשיטות דס"ל דבתוך הפסח ליכא דין תשבייתו, ומ"מ החמץ בעי שריפה, וכן נ"מ בחמץ של נשים, להנך דס"ל דנשים לית להו מצות תשבייתו דהוי זמן גרמא, ומ"מ חמץ של נשים בעי שריפה, א"כ שפיר י"ל דבדין שריפת חמץ לר"י תרוייהו איתניהו בה, חדא מדין שריפת אסו"ה, ועוד מדין קיום מצות תשבייתו, דלר"י הוא דווקא ע"י שריפה. ותרי קראי נינהו, דאתדין השריפה מדין אסו"ה ילפי' מנותר, ואילו דין תשבייתו כך הוא פירושא דקרא לר"י. ועוד, דלאחר דילפי' דלר"י בעי שריפה מדין אסו"ה דחמץ, תו מפרשינן דקרא דתשבייתו מתקיים דוקא ע"י שריפה. ולפי זה, רבנן פליגי על הנך ב' דינים, וס"ל דמדין אסו"ה דחמץ הוי כהנך אסו"ה דלא כתי' בהם שריפה וסגי בקבורה, ומדין תשבייתו ג"כ סגי בזריקה לים, וכדיבואר.

ומתבאר דלר"י איכא דין שריפה בחמץ מתרי דיני, חדא מדין אסו"ה וחדא מדין תשבייתו, וכ"נ בצל"ח (כז:), שכתב דע"י ביטול ליכא קיום תשבייתו לר"י, והיינו דגם מדין תשבייתו בעי שריפה דוקא.

ב). אלא בדבריו משמע דשריפה מצד תשבייתו שייכא רק היכא דאסור בהנאה, ועי"ש שדן אם לריה"ג, דס"ל דחמץ מותר בהנאה, שייכא מצות תשבייתו, ובראשונים מבואר דגם לריה"ג איכא מצות תשבייתו, עי' בתוס' להלן כא: ובתוס' הרשב"א שם.

ג). אף דודאי לא דמי לקדשים, דהתם זריקה הוי מתיר, דתו לא הוי קדשי ה', וכמש"נ בארוכה בספרי כנסת הראשונים ריש מעילה בזה, מ"מ ילפי' מיניה לכל אסו"ה דבעי שריפה ונאמר בהם דין כלוי, ולהכי האפר אינו בפרשת אסו"ה, דאינו אותו החפץ ומש"ה מותר בהנאה, ולשון תוס' בתמורה שם הוא דכאילו נעשית מצותן.

ורש"י פסחים (ד: ד"ה בביטול) דס"ל דמקיים תשבייתו בביטול, קאי דווקא לרבנן, מיהו י"ל דגם לר"י מקיים תשבייתו בביטול, להנך ראשונים בריש מסכתין דס"ל דבביטול פקע מיניה תורת לחם ול"ה חמץ. ולכא' מוכרח כן לרש"י פסחים (יב: ד"ה שלא) דס"ל דלר"י דינו בשריפה קודם זמן איסורו, ואחר זמנו השבתתו בכל דבר, והרי קודם זמן איסורו עדיין אינו נאסר בהנאה, וע"כ דמדין תשבייתו בעי שריפה. ומוכרח מזה, דדין שריפה בחמץ לר"י הוא מתרי דיני מדין תשבייתו ומדין אסו"ה, ובחמץ אחר זמנו איכא דין שריפה מדין אסו"ה אלא דלזה מהני גם קבורה, אבל קודם זמנו דינו בשריפה מחמת דין תשבייתו, ואפשר עוד דאף דילפי' מנותר מ"מ הוי גילוי, דהיכא דאיכא גם מצות תשבייתו נוסף על האסו"ה ודאי מצוותו בשריפה, ולהכי גם לריה"ג, דחמץ מותר בהנאה, שייך ביה מצות שריפה.

אפרו של חמץ

והנה הרמב"ם (פ"ג מחו"מ הי"א) כתב דביעור חמץ שורפו או מפרר וזורה לרוח, וגורס במתני' בדברי חכמים "אף" מפרר, ודלא כגי' הרי"ף והרא"ש, והקשו האחרונים (עי' מג"א סימן תמה סק"א, ובמקור חיים שם) דכיון דחמץ הוי מהנקברין לרבנן, הרי פסק הר"מ בפ"ט מפסוה"מ דכל הנשרפין לא יקברו וכל הנקברין לא ישרפו, מפאת התקלה, דנשרפין אפרן מותר, כדאמרי' בשלהי תמורה, אלא דבהגר"א ובב"ח בשו"ע סימן תמה משמע דגם לרבנן לכתחי' מצותו בשריפה, ולפ"ז א"ש.

ולכאורה י"ל דלענין חמץ בפסח לכ"ע אפרו מותר, דכיון דנעשה אפר ואינו ראוי לאכילה ל"ש עלה איסור חמץ ולא עדיף מכופת שאור שיחדה לשיביבה דל"ה חמץ, ולהכי לכ"ע אפרן מותר. אולם, בגמ' כא: איתא דבחרכו קודם זמנו מותר אבל בחרכו אח"ז אסור בהנאה, ולשיטת המנהיג בהל' פסח אסור בהנאה רק מדרבנן, (והו"ד באמרי בינה בהל' פסח סימן ח) אמנם בשא"ר מבואר דאסור מה"ת דכבר חל עלה שם חמץ ליאסר בהנאה, ראה במהר"ם חלאוה (כא:), ובשו"ע הרב

כתב דדינו בשריפה מן התורה דמין חמץ הוא^ד. עכ"פ בראשונים מפורש דדין אפרו של חמץ תליא במחלוקת ר"י ורבנן.

ובתוס' חדשים על המשניות הביא מבעל הקדושת לוי זצ"ל, דהכא גם לרבנן אפרן מותר כיון דאיכא מצוה לפררן וכו', א"כ דין קבורה בהם הוי כמצות שריפה לר"י, ושפיר הוי נעשית מצותן ואפרן מותר, והיינו דבאיסורי הנאה אחרים איכא כל הזמן מצות קבורה^ה, אבל הכא בקברן נעשית מצוותן וה"ה בשרפן לפי רבנן שפיר אפרן מותר. וסברא זו כבר כתבוה באב"מ (בסימן יט) וברע"א בשו"ע (שם), ותמהו מה"ט על הטור, שפסק כרבנן וכתב דאפרן אסור. אמנם, יש לדון בזה, דגדר "נעשה מצותן" אין משמעו מחמת המצוה אלא מחמת קיום דינן וחובתן, ומה"ט יש לדון דגם אם נשרף החמץ מאליו או ששרפו גוי או קטן, אף דלא קיים הבעלים מצות תשביתו, אך מ"מ אפרו יהא מותר, מחמת דנתקיים דינו בשרפה, ודלא כמש"כ המנחת ברוך בסימן סז, וכן מוכח מהא דבשרף חמץ אחר הפסח, דליכא ביה מצות שריפה, בכל זאת אפרו מותר.

ולהמבואר י"ל עוד בדעת הטור, דהיכא דהמצות שריפה היא מחמת אסור ההנאה, רק בזה בשרפן חשיב נעשית מצותן, אבל בחמץ, דלפי רבנן, מצד איסור ההנאה סגי בקבורה, ומה דהוי מצוה לפררן וכו' זהו מדין תשביתו, זה לא חשיב נעשית מצותן, ודוקא לר"י, דדין שריפה הוא מחמת איסור ההנאה, כדיליף מנותר דהתם הוי שריפה מחמת איסור ההנאה, וה"נ יליף לחמץ, ועי' בסוגיא כזו: דאם חלבו של שור הנסקל היה אסור בהנאה היה טעון שריפה, כמו נותר, וע"כ דדין שריפה, גם בחמץ, הוא מחמת איסור ההנאה ולא שייך לדין תשביתו, וכמו שכתב המקו"ח בסי' תלא, [ושם כ' דתשביתו מתקיים ע"י ביטול], ולהכי דוקא לר"י חשיב אפרו של חמץ כאפר הנשרפין, דאפרן מותר, כבכל איסורי הנאה, ועל דרך זו מבואר בחזו"א (ק"ח סק"ב), ובחי' הגר"ש היימן ז"ל [וחזי' בחרכו אח"ז דאסור בהנאה, דאיסורו לא פקע, אך לכמה אחרונים תו ליכא מצות תשביתו, ומ"מ אם

ד). ולפ"ז נראה דבפוסל לחמץ מאכילת כלב עדיין לא קיים מצות תשביתו לר"י, ודלא כמ"ש בקוב"ש בסוגיא, וכבר הקשה בחי' רבי שמואל (פסחים סימן י אות ג) דא"כ איך מקיים תשביתו בכל שריפת חמץ, הא בתחילת השריפה הוי כחרכו ופקע מיניה שם חמץ, ובחרכו עדיין לא קיים מצות תשביתו, ואח"כ כששורפו אינו שורף חמץ, ואכ"מ.

ה). וכיו"ב תי' האחרונים את קושית המג"ח (ראה בס' אבי עזרי) גבי מת, דלא אמרינן דבקבורתו נעשית מצותו ויהיה מותר בהנאה, כיון דהמצוה נמשכת כל הזמן, דהחייב הוא שיהיה המת קבור.

שרפו אח"כ אפרן מותר, וע"כ דהוי נעשה מצותו מחמת דשורפו, מדין איסור הנאה שבו].

ובחי' הגר"ח בספרו בהל' חו"מ ביאר דדוקא לר"י, דמצות שריפה הוי בחפצא, אמרי' דהוי נעשית מצותן, משא"כ לרבנן, דלדידהו עיקר דינו הוא שלא יהא לו חמץ וכו' עי"ש, ונתחבטו הלומדים בישיבות בדברי הגר"ח אם כוונתו היא כדברי המנ"ח מצוה ט', דלרבנן עיקר המצוה היא בשב ואל תעשה, שלא יהא לו חמץ [ואז גם במכר החמץ יקיים תשבייתו], או דגם לרבנן המצוה היא בקום ועשה, אלא דקיום המצוה הוא בתוצאות המעשה, שלא יהיה לו חמץ. משא"כ לפי ר"י, דהשריפה היא עיקר קיום המצוה¹. אמנם, מוכרח הוא דגם לרבנן הוי מצוה בחפצא, דהגמ' דנה דלא סגי בזריקה לים אלא בעי' שיהא גם מפרר, ועי"ש בראשונים, אם הוי מהתורה או מדרבנן, וע"כ דהוי מצוה בחפצא.

שריפת חמץ לאחר זמן איסורו

והנה השאג"א (בסי' פג) כתב דלרש"י (פסחים יב: ד"ה שלא), דר"י מודה דבשעה שביעית השבתתו בכל דבר, א"כ ליכא נ"מ בין רבנן לר"י באפרו, דקודם זמן איסורו גם לרבנן שרי, כמו חרכו קודם זמנו, ולאח"ז איסורו הרי גם לר"י אפרו אסור, כיון דהוי בקבורה.

אמנם צ"ע, דהטור בסי' תמה הביא את דעת רש"י דאחר זמנו, הוי ביעורו לר"י בכל דבר, ומ"מ כתב דלר"י אפרו מותר ולרבנן אסור, והרגיש בזה הפרישה שם. ונראה דגם לרש"י, אליבא דר' יהודה דאח"ז השבתתו בכל דבר, מ"מ אינו דומה לדין השבתה לרבנן, דלר"י כיון דהשבתה הוי מצוה בחפצא בקום ועשה במעשה ההשבתה, ה"נ גם אח"ז לא נשתנה גדר קיום המצוה, והיא מצוה בחפצא, אלא דמהני בכל דבר. לפיכך, גם אח"ז אפרו יהיה מותר, כיון דהוי מצוה בחפצא של

1. ויתכן דנ"מ היכא דהשריפה תעשה באופן של מהב"ע, דלר"י לא יקיים מצות תשבייתו, משא"כ לרבנן, דעיקר המצוה היא שלא יהיה לו חמץ, שפיר יהני גם בגוונא דמהב"ע. ונראה דיש עוד נ"מ, אם דין תשבייתו הוי על כל כזית, או דהוי מצוה אחת על כל החמץ שברשותו, ונ"מ אם בהשבת מקצת החמץ מקיים תשבייתו, די"ל דלר"י שפיר יקיים, דהוי מצות כלוי על כל כזית וכזית שברשותו, משא"כ לרבנן, דהוי מצוה בגברא שלא יהיה לו חמץ, הוי מצוה אחת של הרחקת כל החמץ שברשותו.

השבתה [ודלא כמו שנקט המקו"ח שם, דאח"ז לר"י לפרש"י ה"נ אפרן אסור], ולא דמי לדין תשבייתו לרבנן, דהוי רק מצוה בגברא שלא יהיה לו חמץ, ומש"ה אפרן אסור, וכן נראה מדברי החת"ס בתשובה באו"ח סימן קנא עי"ש. ומוכרח כן דהרי בלא יסיק תנור וכו' אמרי' ס"ד דמותר, וכ' התוס' (כא ע"ב ד"ה בהדי) הטעם דלר"י אפרן מותר וכו', והרי לפי רש"י לר"י הוא דווקא קודם זמנו, א"כ ע"כ דמתני' מיירי בשש, דאז מצותו בשריפה, ולפ"ד ניחא כיון דגם אחר זמנו לר"י אפרן מותר וכדפי', ומצאתי בפנ"י בסוגין בתו"ד שהרגיש בראיה זו, [וכן העיר הפרי חדש בסימן תלא ובבית מאיר שם], וכ' דה"נ איכא מצות שריפה לכתח"י גם אח"ז, לפי רש"י בדעת ר' יהודה, שוב ראיתי שכבר העירו כן הראב"ד, רבנו דוד והמאירי על שי' רש"י לעיל יב:, עי' בדבריהם.

ונראה לומר עוד דגם לרש"י לר"י מצותו בשריפה גם אח"ז, ורק דלאח"ז הקילו להשבית בכל דרך, וכך מפורש במאירי (כז:), שכתב בתשובת ר"י לחכמים לא מצא עצים יהא יושב בטל, דאיירי לאח"ז איסורו ולא מצא עצים, השבתתו בכ"ה, והוסיף המאירי נמצאת למד שאף לאחר זמן איסורו אם יש לו עצים ביעורו דוקא בשריפה, וכ"ה בספר המכתם, ומוכח כמו שכתבנו, דגם אח"ז מצותו בשריפה, אלא דמהני לקיום המצוה בהשבתה בכ"ד, ומקור דברי המאירי מפורשים במכילתא בפ' בא, דזוהי תשובה ר"י לרבנן על קו' יהא יושב בטל, דרק אח"ז באין לו עצים הקילו בכל דבר אבל מצוות שריפה קיימת, ונתכוין לזה הפנ"י בסוגין ולעיל יב: שם, ומצאתי בס' הישר לר"ת (חלק החידושים, עמוד 212, סימן שלט), שאכן הקשה על רש"י הנז' משלהי תמורה, דקתני במתני' חמץ "בפסח" ישרף ומוקמי' כר"י, הרי דגם אח"ז הוי בשריפה [ונתכוין לקו' זו בס' אבי עזרי עי"ש], והתוס' (יב: ד"ה אימתי) לא הק' כן, אולם בתוס' הרשב"א ותוס' הרא"ש ומהר"ם חלאווה שם הקשו כן, ומוכרחים אנו ליישב כמש"כ, דמצות שריפה קיימת גם אח"ז לפי רש"י וכדפי', ומ"מ י"ל דקודם זמנו מצות שריפה היא רק מצד דין תשבייתו, דהא עדיין לא נאסר בהנאה, ואח"ז מצות שריפה היא מב' דינים, מדין אסו"ה ומדין תשבייתו, וכמש"נ. עכ"פ לפ"ז ודאי דגדר המצוה לר"י הוא דבכל גוונא הוי מצוה בחפצא ושפיר אפרו מותר, וניחא הערת השאג"א.

והנה בחי' בית מאיר בסוגין הקשה לדעת תוס', דרבי יהודה, דס"ל דחמץ בשריפה היינו אח"ז אבל קודם זמנו הוי בקבורה, דא"כ יהיה הדין דקודם זמנו אפרו אסור ואח"ז אפרו מותר, ואיך נימא דגרע קודם זמנו מאח"ז. ונראה דלפי תוס' גם קודם זמנו, בששית, יש מצות שריפה, כמבואר בתוס' ר"פ (לעיל יב) [ולהגרי"ז בספרו בהל' חמץ ומצה בששית הוי אסו"ה בחפצא כמו בפסח], וה"נ אפי' אם דין השריפה הוא מדרבנן, בכל זאת הוי שריפה בחפצא, כמו בחצות, ולהכי אפרו יהיה מותר. הכלל הוא דלר"י בכל גווי הוי מצות שריפה בחפצא ולהכי הוי נעשה מצוותן.

ובאמת יש לדון דלדעת רש"י, דר"י מיירי קודם זמנו היינו בששית דאז מצותו בשריפה, והרי אז מהתורה אינו אסור בהנאה, וא"כ אזדא ליה מש"כ האחרונים הנ"ל, דלר"י אמרי' בשריפת חמץ דנעשית מצותו ואפרו מותר, כיון דהוי מצות שריפה מחמת איסור ההנאה, דהרי כיון דר"י מיירי קודם זמנו הרי אז אינו אסור מהתורה, ואיך נימא דשריפתו היא מדין אסו"ה. וכיו"ב הקשה בהשגות הראב"ד על הרי"ף (דף ה מדפי הרי"ף) וכן בחי' רבינו דוד (לעיל יב:), דמהגמ' כא: ל"צ אלא לר"י, דמבואר דאפרן מותר, וסד"א דגם בשעת הסקה שרי, והרי לפי רש"י מיירי קודם זמנו, ובאותה שעה מותר בהנאה, ולכא' צ"ל דמתני' מיירי בסוף ששית ואז הוא זמן שריפה, וכ"מ במאירי, וע"כ דכוונת הראב"ד להקשות דכיון דאין דין שריפתו אז מחמת אסו"ה, ל"ש בזה נעשית מצותו, ולקושטא דמילתא צ"ל דלר"י, כיון דהוי מצות שריפה בחפצא, אמרי' דנעשית מצותו ואפרו מותר [אפי' אם אין שריפתו מחמת אסו"ה שבו] וזהו ע"ד דברי הגר"ח הנ"ל.

האם מצות שריפת חמץ מתקיימת ע"י הבעלים או גם ע"י

אחרים

וביסוד הדברים נראה דיש נ"מ, דחיוב שריפת חמץ שמדין אסו"ה יכול להתקיים גם בשריפה ע"י אחרים, אבל בשריפה שמדין תשבייתו היינו דווקא ע"י שריפת הבעלים, כמש"כ הנוב"י (או"ח סימן טו), ונקטו האחרונים דבשרף גוי את חמצו אינו מקיים תשבייתו, ומ"מ נראה דבשרף גוי אפרו מותר וחשיב נעשית

מצותו, דלדבר זה לא בעינן קיום המצוה אלא רק את קיום דינו וכנ"ל, והרי חזי' דבשרף ערלה וכה"כ אפרן מותר, דנעשית מצותו, אף דלא הוי מצות שריפה בחפצא, אלא קיום דינו, וכנ"ל מהחת"ס וכמש"נ לעיל.

והנה הגר"א בסי' תמה (סק"א) נקט דגם לרבנן לכתחילה המצוה היא בשריפה, וצ"ב, דא"כ גם לרבנן נימא דאפרו מותר דנעשית מצותו, אכן נראה פשוט דלרבנן לא דמיא הך מצות שריפה לדין שריפת חמץ לר"י, דלר"י הוי דין שריפה בחפצא ובעי' שריפה ממש, כמו בנותר, ולהכי הוי נעשית מצותו ואפרו מותר, אבל לרבנן הא דשריפה עדיף לכתחי' הוא משום דכל שמכלהו מהעולם עדיף טפי, ואם לא יהיה בעולם בלי שריפה גם עדיף, ועכ"פ לא הוי חלות דין שריפה בחפצא, ולהכי ל"ח נעשית מצותו, וברור.

והנה בשו"ע סימן תמה (ס"א) אי' ברמ"א דהמנהג לשורפו, וטוב לשורפו ביום, דומיא דנותר שהיה נשרף ביום, ועי"ש בהגר"א, שהוכיח מדברי רש"י (ו ע"א ד"ה עושה) שכ' ובליילה יבערנו עכ"ל, הרי להדי' דחולק, דאפשר לבער גם בלילה, וצ"ע, דהרי מיירי שם במוצא חמץ בפסח, ורש"י לשיטתו דאח"ז גם לר"י השבתתו בכל דבר ולא ילפי' מנותר [והעיר בזה בס' דברי יחזקאל (בסוף סי' י) ונשאר בתימא עי"ש], אכן לפ"ד גם לשי' רש"י עיקר מצותו בשריפה לר"י אף אח"ז, ורק דמקיים מצות תשביתו בכ"ד, וניחא הערת הגר"א מדברי רש"י, דשורפין בלילה.

מצות תשביתו אם קיימת קודם זמן איסור חמץ

הנה לרש"י, לשיטתו דתשביתו הוא קודם זמן איסורו, ניחא הא דלב"ש לא ימכור, דכבר חלה עליו המצוה, והא דאם יכלה קודם הפסח מהני הוא משום דאז אין החמץ קיים בעולם ולא חל כלל דין תשביתו, ולב"ה י"ל דהוי רק חובת גברא. אכן, אז יקשה, דאם הלכה כר' יהודה איך הטור, שהביא ראשונים שפוסקים כר"י, פוסק כב"ה, הרי לפי"מ שהביא לפסוק כר"י, וכפרש"י, כבר חלה עליו מצות תשביתו, ועי' בחזו"א (סימן קכד [ע"ד הגמ' להלן כו]) שהק' דלרש"י, דלר"י חל תשביתו בשריפה לפני איסורו, הרי כיון דרשאי לאוכלו ולמוכרו מי גרע זורקו לים [מיהו על אוכלו י"ל דמהני, כיון דהחמץ אינו קיים בעולם], ותי' דה"נ רשאי

לזורקו לים, אלא דלא יקיים את המצוה, ורק מהני לא לעבור בב"י, משא"כ בשורפו. ומצוה זו היא רשות, שאם קיימה עשה מצוה ואם חיסר לא עבר על מצוה [ודלא כהפנ"י (כז:), דהוי מצוה חיובית, ובס' כל בו (בהל' חמץ) מפורש דתשבייתו הוי מצוה קיומית עי"ש], אולם קשה מב"ש, דאמאי א"י למכור וע"כ דלב"ש הוי מצוה חיובית. ומה"ט י"ל דלב"ש היכא דמבטל החמץ, אם ביטול הוי מדין הפקר, ה"נ אינו מקיים בזה מצות תשבייתו, דהביטול לא עדיף ממכירה לנכרי, דאינו מקיים בכך מצות תשבייתו. ובדעת ב"ה, דפליגי, מבואר במאירי שכתב שטעמם הוא שלא נצטוינו אלא להשבית, שלא יהא שלנו, היינו דלב"ה עיקר המצוה הוא שלא יהא בידו חמץ, וכדעת רבנן דר"י בגדר תשבייתו וכנ"ל, ונראה מוכרח בדעת הטור, דהפי' דאם מבער דין תשבייתו הוא בשריפה, אבל אינו חייב לבער, דשפיר יכול להשתמש בחמץ ע"י אכילה ומכירה, דגם מכירה הוא שימוש בחפץ, אבל לפורר לא חשיב שימוש בחפץ, כיון דעוסק בביעורו, וממילא אז דינו לבער בשריפה ודוק.

ומהא דאמרי' בגמ' כא:, דחרכו אח"ז כבר נאסר, מוכח דהוי מצות תשבייתו בחפצא, ובסוגיא מבואר לכמה ראשונים דהוי מה"ת, וכ"נ לרשב"א קדושין (נו:), שכ' דאינה מקודשת בערלה מחמת אפרן דהוי כפנים חדשות, והרי משכחת לנו באופן שתהא מקודשת, היינו אם חרכו דמותר מהתורה ובחרכו ל"ה פנים חדשות, וע"כ דבכל אסו"ה בחרכו נשאר אסור מהתורה [זולת לד' המנהיג (בהל' פסח שהבאתי לעיל), דס"ל דאסור רק מדרבנן], והמהר"ם חלאווה כתב הטעם דכבר חל אסו"ה דחמץ וכו'. אכן כל זה הוא לענין אסו"ה, ומ"מ אינו עובר על ב"י, כמש"כ באחיעזר (ח"ג סימן ה סק"ו), ובמ"ב (סימן תמב שעה"צ יט), מבואר דא"צ לבער אח"כ כיון דל"ה חמץ, ובמקו"ח (סימן תמב סק"ג) מבואר דליכא תשבייתו ומבערו רק מצד דין אסו"ה, ורבינו דוד והר"ן (להלן מה) כתבו להדי' דצריך לבער, ובס' המאורות שם הקשה, דהא כבר אינו חמץ ואמאי צריך לבערו, ועי"ש שכ' דכיון דאסור בהנאה צריך לבערו, ולהלן כ' טעם דגזירה וכו', והנוב"י כ' דכיון דכבר חל חובת ביעור צריך לשורפן.

ונראה הביאור דחובת שריפת אסו"ה דחמץ אין פירושה דחמץ בעי שריפה, אלא דכל דבר שיש בו "איסור" חמץ חל עליו חובת ביעור, אף אם כעת אינו

חפצא של חמץ, דתלוי הדבר באיסור חמץ, שלגביו חל חובת ביעור, ולהכי גם בחרכו בעי שריפה, מחמת איסור חמץ שנשאר עליו [ולרבנן הוי מטעם גזירה, כמבואר בראשונים הנז'], ודין זה משמע גם לענין ערלה, דכתבו התוס' להלן כב: (ד"ה מנין), גבי בגד שצבוע בערלה, דאף אם חזותא לאו מלתא ולא הוי חפצא דערלה, מ"מ ישרף, דכיון דהבגד אסור באיסור הנאה דערלה בעי שריפה עיש"ה.

והנה עיקר דברי הר"ן, שכ' דגם בחרכו בעי' אח"כ שריפה, לכאורה אתי רק כר"י, דתשבייתו הוי בחפצא, ושפיר שייך לומר דכיון דחלה חובת תשבייתו תו לא פקע, אף שנפסל מאכילה, אך לרבנן, לד' הגר"ח דהוי חובת גברא, ל"ש לומר דחל דין תשבייתו, ואכן בס' המאורות נראה דהוי מגזירה, אך בר"ן משמע דהוא מעיקר הדין, ומסתמא הר"ן קאי גם להלכה, דפסקי' כרבנן דר"י, א"כ מוכח להדי' בדברי הר"ן דגם לרבנן הוי דין תשבייתו בחפצא ודלא כדברי הגר"ח. [ובאמרי בינה בהל' פסח כ' דבחרכו אח"ז אסור מצד גידולי אסורי הנאה, דנהנה מגרם אסו"ה וכו', ואמנם כך נוטה לשון מהר"ם חלאווה, שכ' "נמצא נהנה ממה שנאסר עליו", ולפי"ז י"ל בד' המרדכי בריש פרקין בשם רבינו אבי העזרי שכל איסורין שבתורה שרי לאוכלן שלא כדרך הנאתן וכש"כ מאפרן דתנן כל הנשרפין אפרן מותר וכו' עכ"ל, ומפורש בדבריו דהיתר אפרו הוא מצד שלא כדרך הנאתן, והיינו דאף דהיתרן מחמת דנעשה מצותן, מ"מ הא הוי נגרם מאסו"ה, ובזה כ' דנהנה שלכד"ה, וע"ע מש"כ על דברי המרדכי בחזו"א (או"ח סימן קטז סק"ח)].

חמץ בשעות דרבנן

ובמתני' בריש פרק כל שעה יל"ע עוד, דכיון דדינא דמתני' אתי ללמדנו דבשעה חמישית חמץ אסור באכילה ומותר בהנאה, אמאי לא קתני לה בהדיא דשעה חמישית מותר בהנאה, ותנא דמתני' קאמר ליה בגוונא דכל שעה שאוכל כהן מאכיל ישראל לבהמתו, ונראה דבהקדם יסוד הגרי"ז בספרו בהל' חו"מ, דחלוק איסור אכילה בשעה ששית משעה חמישית, דבשעה ששית הוי איסור חמץ בחפצא, ולהכי אסור גם בהנאה, משא"כ בשעה חמישית, הוי איסור דרבנן מגזירה דיום המעונן וכו', עי' בדבריו, ובחי' רבי שמואל הביאו בהאי נוסחא, דבשעה חמישית הוי דרבנן בעלמא ואין שם איסור חמץ עלה עי"ש. ונראה דזהו חידושא

דמתני', לומר דבשעה חמישית דאם הכהנים אוכלים על כרחך דלא הוי איסור חפצא, דאם הוי איסור חפצא ל"ש לחלק בין כהנים לישראל, וע"כ דהוי רק איסור גברא, ולהכי הוא דשרי בהנאה, דנאסר רק באכילה.

ונראה דזהו חידוש המשנה גם להלן, דעי' להלן כא: תוד"ה עבר, ובמהרש"א. ובתורע"א במשניות הק' דמאי מייתי ראייה מדרב גידל הא בלא"ה ידעי' דמשש אסור בהנאה, דבשעה שאסור לאכול אסור לבהמתו, ומוכח דאסור בהנאה, ולענין קדושין הא לא מיירי מתני' וכו'. ועוד דר"ג מיירי בסוף שש ולא ידעי' על תחילת שש וכו' עי"ש, וכע"ז הק' בחי' בית מאיר כאן.

והנה בעיקר דברי הגמ' לעיל ז. בהא דאינה מקודשת בחמץ לרב גידל, עי' בדברי רש"י ד"ה שם דהוא משום דאפקעינהו וכו', ובריטב"א כתב דלאו ממונא קיהיב וכו', היינו דאין בו תורת ממון, ובגמ' שם אמרי' דכמו דלר"ג אינה מקודשת ה"נ אינו יכול לבטל אחר שש, והשפ"א הק' דמאי מייתי מדרב, הא בלא"ה חמץ אסור בהנאה מדרבנן, ואם הראי' דאסור"ה דרבנן חשיב אינו ברשותו, דילמא טעמא דר"ג הוא משום דאינו ש"פ ולהכי אינה מקודשת, ועי' בשו"ע אה"ע (סימן כח סכ"א) וב"ש ואב"מ (שם).

ונראה דכוונת הגמ' (שם ובסוגין) היא לחדש דחמץ משעה ששית הוי חלות איסור חפצא, אף דהוי איסור דרבנן, וכדברי הגרי"ז הנ"ל, ומה"ט אינה מקודשת, דל"ח ממון, אבל אם היה רק איסור גברא לא נפקע מיניה תורת ממון, וניחא קו' השפ"א, כיון דהחידוש הוא דהוי איסור חפצא [ודלא כדברי נתה"מ הידועים בסימן לד, דאיסור דרבנן הוי איסור גברא], וזהו הטעם דל"מ הביטול, דהוי איסור חפצא וחשיב אינו ברשותו לבטל, ומה"ט נראה דגם מדאורייתא לא יהני הביטול, וכפרש"י (כאן ז, א ד"ה כיון) כדאורייתא דמי ואינו שלו ולא מצי מבטל ליה. וכבר הביאו הפוסקים (פרי חדש סימן תלד בשם כנה"ג מחכמי ויניציא) דבשש שעות ל"מ הביטול מהתורה [והאריך בזה בחי' רבי שמואל (סימן ו עמוד לה) עי"ש].

ואכן בשאלות בפ' צו (סימן עד), מסתפק לגבי לאו דלא תשחט על חמץ, מהו בשעה שישית דא"י לבטל אם נימא דכיון דמהתורה הוי ברשותו מועיל הביטול ואינו עובר בלא תשחט, או דכיון דאסור בהנאה מדרבנן ל"מ הביטול, ופשיט ליה בשאלות מרב גידל, דבמקדש בחמץ בשעה ששית אינה מקודשת, אלמא אפי'

במקום קדושין שויהו כדלאו דידיה, וצ"ב כוונת השאילתות, דמאי ראי' היא מר"ג, ועי' בהעמ"ש (שם אות יב), דלגבי קדושין לא מהני מדין אפקעינהו וכו', אכן נראה דכוונת השאילתות להוכיח דבשעה שישית חשיב איסור חפצא, ומש"ה אינה מקודשת, וה"נ ל"מ הביטול מהתורה וכדפי' [וגם לרש"י, דהוי מדין אפקעינהו, י"ל דאין דין אפקעינהו לענין קדושין גרידא, אלא הוא במהות החמץ, דהפקיעו ועשאוהו כחמץ של תורה, וגם לענין ביטול הוי אפקעינהו, שלא יחול הביטול מהתורה]. ומה"ט נראה דבחמץ לאחר הפסת, דלהלכה אסור מדרבנן מקנסא בעלמא, בזה אית ליה תורת ממון ותהיה מקודשת מהתורה.

וניחא קו' הרע"א בסוגין כא: בביאור הגמ' שעות דרבנן וכדרב גידל וכו' דלמאי הוצרכו בגמ' להביא ראייה דאסור בהנאה בשעות דרבנן מהא דאינה מקודשת בשעות דרבנן, ותיפוק ליה מהא דבעי שריפה, ונראה דכוונת הגמ' כאן להוכיח דמהא דל"מ לקדושין ע"כ דשייך איסור חפצא על חמץ דרבנן, וזהו חידושא דמתני' בשעות דרבנן, ולא ידעי' זאת מהא דשורפין, כקושיית הרע"א, דבזה הטעם משום דאסור ליהנות, אבל ליכא ראייה דהוי איסור חפצא, וכ"נ בלשון הרע"ב, שכ' דמתני' אשמעי' דהוי כאסו"ה של תורה ואינה מקודשת וכו', ומקור דבריו הוא בדברי הרמב"ם בפה"מ עי"ש, ויש להכניס את הדברים בתוך דברי תוס' רע"א שם בתירוצו עי"ש.

ובזה ניחא הא דהתוס' בקדושין נו: (ד"ה המקדש) הק' דתתקדש באסו"ה מחמת דשרי שלא כדרך הנאתן, והרמב"ן שם תי' דמ"מ אסור מדרבנן, והוי כמקדש באסו"ה דרבנן, וכרב גידל דאינה מקודשת, וכתב המשנ"ל (בפ"ה מאישות הלכה א) דהתוס', שלא תירצו כן, ס"ל דשלכד"ה שרי גם מדרבנן, וכד' המרדכי לפנינו ריש פרק כל שעה, אכן נראה דהתוס' ס"ל דאף אם שלכד"ה אסור מדרבנן, הוי רק איסור גברא ולהכי מקודשת [ודמי למש"כ הגרי"ז גבי אסו"ה, דאם אסורין רק למחליף הוי איסור גברא, דאם הוי איסור חפצא ל"ש לחלק, וה"נ בשלכד"ה הרי לחולה שאין בו סכנה שרי, וע"כ דהוי איסור גברא ואכ"מ], ובזה נראה לבאר את דברי תוס' קדושין נח. (ד"ה אלמא), במש"כ גבי חולין בעזרה לחלק מחמץ בשש שעות, דבחמץ משש שעות די'ש לו עיקר מהתורה גרע עי"ש.

והנה הבית מאיר בסוגין והמקו"ח הקשו על הא דאמרי' ולא יסיק כו' סד"א דלר"י דבעור חמץ בשריפה דליתנהי בשעת שריפה, ועי' בתוס' ובתוס' הרשב"א, והרי מיירי בשעה ששית, ולתוס' לעיל (יב:) הא דר"י אומר חמץ ישרף ה"ד לאחר זמנו, אבל בשעה ששית השבתתו בכל דבר, וא"כ אפרו אסור, ואיך סד"א דליתנהי בשעת בעורו, ומצאתי בתוס' ר"פ, לעיל (יב: ד"ה אימתי), שכ' דאף לר"ת, דלר"י דבשריפה היינו לאח"ז בעורו, מ"מ בשעה ששית מדרבנן בעי שרפה עכ"ד, וכן נוטה לשון תוס' ותוס' הרא"ש ותוס' שאנץ, דבשעה ששית נהגו לשרפו, ולשון תוס' ר"פ מפורש יותר.

ונראה ביאורו, דבשעה ששית, כיון דמדרבנן הוי אסור חמץ בחפצא, להכי בעי שרפה מדרבנן, ושפיר אפרו מותר, וא"ש היטב הגמ', דהרי זהו כל חידוש המשנה כאן דשעה ששית חלוק משעה חמישית, והוי איסור חמץ בחפצא וכמש"נ.

והנה האחיעזר (לעיל) הביא את דברי מהר"י מינץ, שהק' דאם היכא דהוי בלא"ה אסו"ה ונוסף חמץ ל"א עשאוהו כברשותו, א"כ כיון דאסור בשעה שישית שוב איך נימא בשעה שביעית עשאוהו ברשותו, והאחיעזר כ' דבשביעית פקע האיסור דרבנן דששית, וצ"ע דא"כ אמאי נחשב בחרכו אחר זמן איסורו, ונראה פשוט דבששית דהוי איסור חפצא א"כ הוי איסור חמץ ולא נחשב איסור אחר.

ובעיקר דברי הגרי"ז הנ"ל לגבי שעה חמישית, דהוי רק איסור גברא וכו', יש לדון מדברי כמה ראשונים על תירוץ הגמ' ל"צ שחרכו, דלכאורה הכוונה דחרכו אח"ז אסור, היינו בשעה ששית, והטעם כ' הראשונים, דכבר חל איסור חמץ ותו לא פקע, ואף דקעת חרכו ואינו ראוי לאכילה ול"ה חמץ, מ"מ כבר חל איסור חמץ ולהכי אסור בהנאה, ולכמה ראשונים הוי מהתורה, וכן לכמה פוסקים איכא עלה עדיין מצות תשבייתו, אכן כ"ז ה"ד אם חרכו בשעה ששית, אבל בחרכו בשעה חמישית, דהוי רק איסור גברא לאכילה, ל"ש לומר דחל עלה איסור חמץ. אולם, בחי' הריטב"א וברבינו דוד כ' דבחרכו בשעה חמישית יהיה אסור באכילה, ומוכח לכאורה בדבריהם דלא כדברי הגרי"ז, דהא אם הוי איסור גברא ל"ש לומר דכבר חל איסור חמץ ותו לא פקע, וכע"ז תמה בחי' רבי שמואל בהערות ע"ס הדף, ואולי י"ל דהא בלא"ה בחרכו ל"ה לחם, וכוונת הראשונים היא דכיון דחל איסור חמץ לא פקע וזה שייך גם אם הוי רק איסור גברא, וה"נ גם איסורו אח"כ

הוי רק בגדר איסור גברא בלבד [וחזי' בדברי הרא"ש, דבחרכו קודם זמנו ואכלו, דחייב מדין אחשביה, אף דאחשביה מהני רק להחשיבו אוכל ול"מ לקבוע עליו דין חמץ].

